Қазақстан Республикасы Заң шығару Институтының Жаршысы

№ 3 (31)
2013

ғылыми-құқықтық журнал

Меншік иесі және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заң шығару институты» ММ

2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
http:/www.izrk.kz сайтында
орналастырылған

Заң ғылымдары бойынша
диссертацияларының негізгі ғылыми
нәтижелерін жариялауға арналған
басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес:
Б.М. Имашев (Төраға)
З.Х. Баймолдина
А.А. Смағұлов
И.Ш. Борчашвили
М.Ш. Қоғамов

Редакциялық алқа:
Н.М. Әбдіров
З.С. Байниязова (Саратов қ., РФ)
Б.М. Бишманов
С.Ф. Бычкова
М.Т. Ғабдуәлиев
Д. Досмырза
А.Д. Жүсіпов
Т.Е. Қаудыров
В.Т. Қоныс
Ж.О. Құлжабаева
А.М. Нұрмағамбетов
Р.Т. Нұртаев
С.М. Рахметов
А.Ж. Сағидан
Ә.Г. Сақтағанов
Т.С. Сафарова
М.А. Сәрсембаев
Т.Ә. Серікбаев
У. Шапақ

Қазақстан Республикасы Мәдениет
және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлік
№ 11219-Ж 15.11.2010 ж.

Мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ.,
Орынбор к., 8 үй
тел.: 8 (7172) 74-02-06; факс: 8(7172)74-14-43
E-mail: instzak-kz@mail.ru

МАЗМҰНЫ

Қазақстан Республикасы Заң шығару институтының 20 жылдығына арналған «Жаңа саяси бағыт жағдайларында Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдірудің өзекті проблемалары» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференциядағы Қазақстан Республикасының Әділет министрі Б.М. ИМАШЕВТЫҢ құттықтау сөзі, Астана қ., «Radisson Astana» отелі, 2013 жылғы 31 мамыр 7

А.А. СМАҒҰЛОВ
Қазақстан Республикасы Заң шығару институтының қалыптасуы мен дамуы 10

***Конституциялық және әкімшілік құқық* 14**

Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА
Әкімдерді сайлау - Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін қалыптастыруға қарай шынайы қадам.......... 14
А.Д. ЖҮСІПОВ
«Банк операциясы» және «банк мәмілесі» ұғымдардың арақатынасы.......... 19
Н.А. БИЕКЕНОВ
Қоғамдық тәртіпті полиция қызметінің санаты ретінде ұғынудың теориялық мәселелері 25
Ә.Ә. ДӘУЛЕТХАНОВА
Қазақстан Республикасының Конституциясы – заң ғылымын дамыту мен қоғамды реформалаудың негізі 30

***Азаматтық, азаматтық іс жүргізу құқығы* 35**

М.К. СҮЛЕЙМЕНОВ
Қазақстанда соттан тыс дауларды реттеу: теория және практика проблемалары 35
А.А. МҰҚАШЕВА
Су заңнамасының жүйесі: жай-күйі және перспективалары.......... 42
Д.А. БРАТУСЬ
Авторлық құқықтағы новеллалар (I-бөлім).......... 48

***Қылмыстық құқық және қылмыстық іс жүргізу* 56**

С.М. РАХМЕТОВ
Сот төрелігін жүзеге асыруға немесе алдын ала тергеу іс жүргізуіне байланысты қауіп-қатер немесе зорлық әрекеттері үшін жауапкершілік туралы заңнаманы жетілдіру мәселелері 56
Н.А. САРТАЕВА
Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: уақыт призмасынан қарағанда (2004-2007 жж.) 62

Т.Ә. СЕРІКБАЕВ, М.Н БАРАНОВ
Кәмелетке толмағандар мен жастар арасындағы қылмыстылықтың алдын алу... 68

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану 72

М.А. СӘРСЕМБАЕВ
КО (БЭК) құқығы мен қазақстандық құқықтың арақатынасы және республиканың егемендігін сақтау проблемалары 72
А.Ж. САҒИДАН
Еуропалық Одақ заңнамасын үндестірудегі «жұмсақ құқықтың» рөлі 80

Құқықтық мониторинг және қолданыстағы НҚА-ға сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптама....... 84

З.Ғ. ҚАЗИЕВ.
Әлеуметтік саладағы мониторинг: басым бағыттарды және заңнаманы талдау акценттерін айқындау....... 84
Ә.Ғ. ҚАЗБАЕВА
Ойын бизнесі мәселелері бойынша Қазақстан Республикасы заңнамасының практикалық жүзеге асырылуының өзекті мәселелері.. 89
Ш.Ж. ТАУКЕБАЕВА
Қолданыстағы заңнаманы жетілдірудің тиімді тетігі... 94

Мемлекеттік тілде заң шығару тәжірибесінен 97

Е. САФУАНИ
Терминнің нормативтік жүктемесі... 97
М.Б. АСЫЛБАЕВ, Т.Е. МҰШАНОВ
Қазақстан Республикасының заң шығару қызметіндегі ғылыми лингвистикалық сараптаманың рөлі........ 100

Шетелдік тәжірибе 104

Б.М. МАГОМЕДОВ (Махачкала қ., РФ)
Әкімшілік-деликттік атқарушылық заңнаманы жетілдіру: тарихи аспекті... 104
Е.Н. ТОГУЗАЕВА (Саратов қ.)
Әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық немесе діни өшпенділік пен араздықты қоздыратын насихатқа немесе үгітке тыйым салуды бекітудің халықаралық тәжірибесі.. 112
И.Э. МАРТЫНЕНКО (Гродно қ., Беларусь Республикасы)
Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша тарихи-мәдени мұраға қарсы жасалған қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылық...117
С.В. ПРИЛУЦКИЙ (Киев қ.)
Жаңа тұжырымдамалық мазмұнды іздену жағдайындағы Украина прокуратурасы...................................... 124
М.В. ДЕНИСЮК (Киев қ.)
Роман-германдық құқық тобындағы азаматтық қоғам институттары...132
Д.Е. ВЕРГЕЛЕС (Киев қ.)
Заңнаманы кодификациялау негіздері... 137
В.Д. НЕДЫБАЛЮК (Киев қ.)
Украина Конституциясына сәйкес «абырой» мен «қадір-қасиет» ұғымдарының арақатынасы жоғарғы әлеуметтік құндылықтар ретінде...142
Т.Н. АЛФЕРОВА (Днепропетровск қ.)
Қоғамдық бақылау жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету құралы ретінде 149
Л.В. МЕЖЕВСКАЯ (Днепропетровск қ.)
Мемлекеттік қызметшілерді жұмыстан шеттетуді құқықтық реттеу (Ресей Федерациясы мен Украинаның еңбек заңнамасына салыстырмалы-құқықтық талдау) 157

Құқық қолдану тәжірибе 162

М.Е. ҚАЛМҰРЗАЕВА
Атқарушылық іс жүргізу туралы Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдірудің кейбір мәселелері туралы.. 162

Жас ғалым мінбері 165

Р.Е. ЖАҚЫПОВ, Д.М. ҚАЛКЕНОВА (Қазақстан Республикасы Заң шығару институтының 20 жылдығына арналған жас ғалымдар байқауының жеңімпаздары)
Ұлттық ғылым жүйесін құқықтық реттеу аспектілері туралы.. 165
М.С. АБАҚАСОВ
Соттық бақылаудың заңи табиғаты: мәні және нысаны.. 170
М.Е. ЖҰМАБАЕВА
Еуразия кеңістігіндегі интеграциялық процестер.. 177
Р.Е. ЖАҚЫПОВ
Шоғырландырылған заң мәселесіне орай.. 181
Б.К. НАҒАШБАЕВА
«Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» 2005 жылғы 13 сәуірдегі Қазақстан Республикасының № 39-ІІІ Заңына талдау.. 184
Ә.С. НӘБИЕВА
Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың кейбір мәселелері.. 189
А.Қ. СҰЛТАНОВА
Мемлекеттік басқарудағы саясат пен құқықтың рөлі.. 192
А.А. ШАРАПАТОВ
Қылмыстылық детерминациясы.. 197
А.Б. КОЧУБАЕВ
Сот бақылауы.. 200
А.Т. БЕРТАЕВА
Халықаралық құқықтағы мемлекеттердің аумақтық тұтастығы мен халықтардың өзін-өзі билеу қағидаттарының ара қатынасы туралы мәселеге орай 204
А.С. АСЫЛБАЕВА
Мемлекеттік қызметтің жаңа үлгісі.. 209
Г.Б. ҚАРЖАСОВА
Нарықтық экономика жағдайындағы салықты төлеуден жалтару қылмысын құқықтық реттеудің қажеттіліктері.. 215

Ақпараттық хабарламалар 220

2013 ж. 23-26 сәуірде Екатеринбург қ. өткен халықаралық ғылыми практикалық форум туралы ақпараттық хабарлама.. 220
2013 ж. 31 мамырда Астана қ. өткен «Жаңа саяси бағыт аясындағы Қазақстан Республикасы заңнамасын жетілдірудің өзекті мәселелері» атты Қазақстан Республикасы Заң шығару институтының 20 жылдық мерейтойына арналған халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама 222

Даналық ойлар 226

Мерейтой 227

Профессор Д.Н. Бахрахтың өмір жолы мен заң ғылымындағы кезеңдері (80 жылдық мерейтойына орай) 227
Ардақты ұстаз (Профессор Р.Б. Құлжақаеваның мерейтойына орай).. 233
Ұстазымыз мәңгі есімізде (Белгілі ғалым – академик Ғ. Сапарғалиевтің туған күніне орай).. 240
Жақып Қажманұлы Асановтың туғанына 50 жыл.. 244

Вестник Института законодательства Республики Казахстан

научно-правовой журнал

№ 3 (31)
2013

Собственник и издатель:
ГУ «Институт законодательства Республики Казахстан»

Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на сайте http:/www.izrk.kz

Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам (Приказ ККСОН МОН РК №894 от 30.05.2013 г.)

Редакционный совет:
Б.М. Имашев (Председатель)
З.Х. Баймолдина
А.А. Смагулов
И.Ш. Борчашвили
М.Ч. Когамов

Редакционная коллегия:
Н.М. Абдиров
З.С. Байниязова (г. Саратов, РФ)
Б.М. Бишманов
С.Ф. Бычкова
М.Т. Габдуалиев
Д. Досмырза
А.Д. Жусупов
Т.Е. Каудыров
В.Т. Конусова
Ж.О. Кулжабаева
А.М. Нурмагамбетов
Р.Т. Нуртаев
С.М. Рахметов
А.Ж. Сагидан
А.Г. Сактаганов
М.А. Сарсембаев
Т.С. Сафарова
Т.А. Серикбаев
У. Шапак

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 11219-Ж от 15.11.2010 г. Комитета информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан

Адрес:
Республика Казахстан,
010000, г. Астана,
ул. Орынбор, д. 8,
тел.: 8(7172) 74-02-06; факс: 8(7172)74-14-43
E-mail: instzak-kz@mail.ru

СОДЕРЖАНИЕ

Приветственное слово Министра юстиции Республики Казахстан ИМАШЕВА Б.М. на международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию Института законодательства Республики Казахстан на тему: «Актуальные проблемы совершенствования законодательства Республики Казахстан в условиях нового политического курса», г. Астана, отель «Radisson Astana», 31 мая 2013 года................. 8

А.А. СМАГУЛОВ
Становление и развитие Института законодательства Республики Казахстан.. 12

Конституционное и административное право 14

Л.Т. ЖАНУЗАКОВА
Выборы акимов – реальный шаг к формированию системы местного самоуправления в Республике Казахстан. 14
А.Д. ЖУСУПОВ
Соотношение понятий «банковская операция» и «банковская сделка».... 19
Н.А. БИЕКЕНОВ
Теоретические проблемы понимания общественного порядка как полицейской категории. 25
А.А. ДАУЛЕТХАНОВА
Конституция Республики Казахстан – основа реформирования общества и развития юридической науки. 30

Гражданское и гражданско-процессуальное право 35

М.К. СУЛЕЙМЕНОВ
Внесудебное урегулирование споров в Казахстане: проблемы теории и практики. 35
А.А. МУКАШЕВА
Система водного законодательства: состояние и перспективы............... 42
Д.А. БРАТУСЬ
Новеллы в авторском праве (часть I). 48

Уголовное право и уголовный процесс 56

С.М. РАХМЕТОВ
Вопросы совершенствования законодательства об ответственности за угрозу или насильственные действия в связи с осуществлением правосудия или производством предварительного расследования......... 56
Н.А. САРТАЕВА
Уголовный кодекс Республики Казахстан: через призму времени (2004-2007 годы).. 62

Т.А. СЕРИКБАЕВ, М.Н. БАРАНОВ
Предупреждение преступности среди несовершеннолетних и молодежи.......... 68

Международное право и сравнительное правоведение 72

М.А. САРСЕМБАЕВ
Проблемы соотношения права ТС (ЕЭП) и казахстанского права и сохранения суверенитета республики...... 72
А.Ж. САГИДАН
Роль «мягкого права» в гармонизации законодательства Европейского Союза.......... 80

Правовой мониторинг и антикоррупционная экспертиза действующих НПА.......... 84

З.Г. КАЗИЕВ
Мониторинг в социальной сфере: определение приоритетных направлений и акцентов анализа законодательства 84
А.Г. КАЗБАЕВА
Актуальные вопросы практической реализации законодательства Республики Казахстан по вопросам игорного бизнеса.......... 89
Ш.Ж. ТАУКИБАЕВА
Эффективный механизм совершенствования действующего законодательства.......... 94

Из практики законотворчества на государственном языке 97

Е. САФУАНИ
Нормативная нагрузка термина.......... 97
М.Б. АСЫЛБАЕВ, Т.Е. МУШАНОВ
Роль научно-лингвистической экспертизы в законотворческой деятельности Республики Казахстан.......... 100

Зарубежный опыт 104

Б.М. МАГОМЕДОВ (г. Махачкала, РФ)
Совершенствование административно-деликтного исполнительного законодательства: исторический аспект 104
Е.Н. ТОГУЗАЕВА (г. Саратов)
Международный опыт закрепления запрета пропаганды или агитации, возбуждающих социальную, расовую, национальную или религиозную ненависть и вражду.......... 112
И.Э. МАРТЫНЕНКО (г. Гродно, Республика Беларусь)
Уголовная ответственность по законодательству Республики Казахстан за преступления против историко-культурного наследия.......... 117
С.В. ПРИЛУЦКИЙ (г. Киев)
Прокуратура Украины в условиях поиска нового концептуального содержания.......... 124
М.В. ДЕНИСЮК (г. Киев)
Институты гражданского общества в романо-германской правовой семье.......... 132
Д.Е. ВЕРГЕЛЕС (г. Киев)
Основы кодификации законодательства.......... 137
В.Д. НЕДЫБАЛЮК (г. Киев)
Соотношение понятий «честь» и «достоинство», как наивысших социальных ценностей, согласно Конституции Украины.......... 142
Т.Н. АЛФЕРОВА (г. Днепропетровск)
Общественный контроль как средство обеспечения безопасности дорожного движения 149
Л.В. МЕЖЕВСКАЯ (г. Днепропетровск)
Правовое регулирование отстранения государственных служащих от работы (сравнительно-правовой анализ трудового законодательства РФ и Украины).......... 157

Правоприменительная практика.......... 162

М.Е. КАЛМУРЗАЕВА
О некоторых вопросах совершенствования законодательства Республики Казахстан об исполнительном производстве.......... 162

Трибуна молодого ученого.. 165

Р.Е. ЖАКУПОВ, Д.М. КАЛКЕНОВА (Победители конкурса молодых ученых, посвященного 20-летию Института законодательства Республики Казахстан)
Об аспектах правового регулирования национальной научной системы... 165
М.С. АБАКАСОВ
Юридическая природа судебного контроля: сущность и формы... 170
М.Е. ЖУМАБАЕВА
Интеграционные процессы на евразийском пространстве.. 177
Р.Е. ЖАКУПОВ
К вопросу о консолидированном законе.. 181
Б.К. НАГАШБАЕВА
К анализу Закона Республики Казахстан «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан» от 13 апреля 2005 года № 39-III.. 184
А.С. НАБИЕВА
Некоторые вопросы государственного социального заказа.. 189
А.К. СУЛТАНОВА
Роль политики и права в государственном управлении.. 192
А.А. ШАРАПАТОВ
Детерминация преступности.. 197
А.Б. КОЧУБАЕВ
Судебный контроль.. 200
А.Т. БЕРТАЕВА
К вопросу о соотношении принципов территориальной целостности государств и самоопределения народов в международном праве.. 204
А.С. АСЫЛБАЕВА
Новая модель государственной службы.. 209
Г.Б. КАРЖАСОВА
Необходимость правового регулирования преступлений, связанных с уклонением от уплаты налогов, в условиях рыночной экономики.. 215

Информационные сообщения 220

Информационное сообщение о международном научно-практическом форуме 23-26 апреля 2013 года в г. Екатеринбурге.. 221
Информационное сообщение о международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы совершенствования законодательства Республики Казахстан в условиях нового политического курса», посвященной 20-летию Института законодательства Республики Казахстан, г. Астана, 31 мая 2013 года......... 222

Мудрые мысли 226

Юбилеи 227

Этапы большого пути в жизни и юридической науке профессора Д.Н. Бахраха (К 80-летию со Дня рождения) 227
Досточтимый учитель (К юбилею профессора Р.Б. Кульжакаевой).. 236
Памяти Учителя (Ко дню рождения великого ученого – академика Г.С. Сапаргалиева).. 240
Асанову Жакипу Кажмановичу – 50 лет.. 244

Руслан Елубайұлы Жақыпов,
ҚР Заң шығару институтының азаматтық, азаматтық іс жүргізу заңнамасы және атқарушылық іс жүргізу бөлімінің ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі

Дана Манарқызы Қалкенова,
ҚР Заң шығару институтының азаматтық, азаматтық іс жүргізу заңнамасы және атқарушылық іс жүргізу бөлімінің кіші ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі

Қазақстан Республикасы Заң шығару институтының 20 жылдығына арналған жас ғалымдар байқауының жеңімпаздары

ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ ЖҮЙЕСІН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ АСПЕКТІЛЕРІ ТУРАЛЫ

Қазақстан Республикасының Конституциясымен Республика қызметінің түбегейлі принциптерінің бірі ретінде бүкіл халықтың игілігін көздейтін экономикалық даму бекітілген. Біздің ойымызша, мұндай дамуға қол жеткізу мемлекеттің жоғары ғылыми және ғылыми-техникалық әлеуеті болған жағдайда анағұрлым тиімдірек, бұл тіпті күмән туғызбайды.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 958 Жарлығымен Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама бекітілді. Мемлекеттік бағдарламаның мақсаты экономиканы әртараптандыру және оның бәсекеге қабілеттігін арттыру арқылы орнықты және теңгерімді өсуін қамтамасыз ету болып табылады. Онда үдемелі индустрияландыруды ғылыми қамтамасыз ету көзделген.

Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасын орындау мақсатында «Ғылым туралы» заң жобасы әзірленді. 2011 жылғы 18 ақпанда тиісті заң қабылданды. Қолданыстағы «Ғылым туралы» Қазақстан Республикасының Заңы ғылым және ғылыми-техникалық қызмет саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді, Қазақстан Республикасы ұлттық ғылыми жүйесінің жұмыс істеуінің және оны дамытудың негізгі қағидаттары мен тетіктерін айқындайды. Бұл саяси-құқықтық шешімге шетел сарапшыларымен жағымды баға берілді [1].

Осы заң ғылымды құқықтық реттеу саласындағы түбегейлі реформаның белгісі болғаны сөзсіз. 2011 жылғы 1 желтоқсандағы Қазақстан ғалымдарының форумында Н.Ә. Назарбаев «Ғылым туралы» жаңа Заң біздің ғылым саласын жаңғыртудың құқықтық негіздерін анықтайтындығын және заңның қабылдануымен ғылым саласындағы төңкеріске институционалдық негіз қаланғандығын атап өтті [2].

Аталған саланы мемлекеттік басқару саясаты өзгергендігімен келіспеу қиын.

Бүгінгі күні ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызметті басқару стратегиялық, сараптамалық және әкімшілік функциялардың бөлінуін сақтаумен жүзеге асырылады. Бұл ғылым туралы заңнаманың маңызды жетістігі! Бұған 2012 жылғы 9 қарашада Қазақстан Республикасы Парламентінің Сенатымен өткізілген «Ғылым туралы» Заңды және Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны іске асыру аясында Қазақстанда ғылымның жай-күйі мен даму перспективалары туралы» атты ғылыми-практикалық конференцияның қатысушылары да ерекше көңіл аударды [3]. Ғылым саласындағы бұрын болған бюрократиялық заң әдебиетінде, біздің ойымызша, негізді түрде сынға алынды [4].

Ғылыми, ғылыми-техникалық қызметті қаржыландырудың жаңа жүйесі әзірленді.

Ғылымды қаржыландырудың базалық,

гранттық және бағдарламалық-нысаналы жаңа нысандары енгізілді.

Ғалымға кез келген жаңа ғылыми идеяларды мемлекеттік қаржыландыруды алуға мүмкіндік беретін тетік әзірленді.

Ғылыми зерттеулер мемлекеттік сатып алу рәсімдерінен шығарылды.

Мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманы ұйымдастыру және жүргізудің инновациялық жүйесі енгізілді. Мысалы, 2011 жылғы 29 тамызда жарияланған ғылыми, ғылыми-техникалық жобаларды гранттық қаржыландыру конкурсы бойынша Ұлттық мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптама орталығына (одан әрі – Сараптама орталығы) 1990 өтінім келіп түсті. 1990 өтінімге сараптама жүргізуді ұйымдастыру үшін әр түрлі ғылыми бағыттарда мамандырылған ғалымдар (1021) тартылды, олардың жартысынан көбі (659) шетел сарапшылары болды. Сарапшылар әлемнің 59 елінен шақырылды [5].

Қазіргі таңда ғалымдардың ғылыми зертеулердің сапасын жақсарту жолымен өздерінің қаржылық мүмкіндіктерін арттыру мүмкіндігі туындағаны анық көрініп тұр.

Ғылыми қауымдастықтың маңызы мен рөлін ешбір кемітпей, мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманы ұйымдастыру және жүргізу ұлттық ғылыми жүйенің дамуы мен жұмыс істеуінің ажырамас және маңызды бөлігі болып табылатындығына сенеміз. Сондықтан біз мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманы ұйымдастыру және жүргізу мәселелеріне көңіл аударамыз.

Қалыптасқан тәжірибенің талдамасы көрсеткендей, сараптама қорытындыларының тәуелсізділігі, объективтілігі, біліктілігі, кешенділігі, дәйектілігі, толықтығы және негізділігі қағидаттарын сақтау мақсатында мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманы ұйымдастыру және жүргізудің белгіленген мерзімдерін бұзу фактілері орын алады. Бұл объективті және негізді ме?

Мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманы ұйымдастыру және жүргізу қағидасында сарапшылармен мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманы жүргізу бойынша қызмет көрсету туралы шарттар жасалатындығы көзделген.

Алайда, шарт жасасу алдында Сараптама орталығы, ең алдымен, әлемнің әр түкпіріндегі сарапшыларымен қарым-қатынасу уақытын Қазақстанмен салыстырғанда әр түрлі сағаттық белдеулер бойынша таң, күндіз және түн деп бөлуге мәжбүр болады. Мысалға айтсақ, түнде АҚШ-пен, таңертең Жапониямен, ал күннің екінші жартысында Еуропа елдерімен жұмыс істеу қажет. Шетел сарапшыларын іріктеу, екіншіден, олардың көпшілігінің сараптама жүргізу уақытындағы қолы бос болмайтындығымен, сондай-ақ, өкінішке орай, кейбір шетел сарапшыларының Сараптама орталығы тәжірибесінің және әлемдік ғылымдағы беделінің болмауының себебінен оның қызметіне сенімсіздігімен сабақтасады.

Бұған қоса, «Ғылым туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 21-бабының 3-тармағының 2 бөлігіне сәйкес сарапшыларды іріктеу олардың мамандануына және жобаның ерекшеліктеріне сәйкес жүргізіледі. Бұл сарапшыны тарту жекеше сипатқа ие екендігін білдіреді. Сарапшымен әрекет ету кезеңі ішінде кез келген уақытта Сараптама орталығының өтінімі бойынша сараптама жүргізу талабы бар бір ұзақ мерзімді шарт жасасуға жол берілмеуі тиіс. Бұл ғылым туралы заңнаманың талаптарына сай келмейді деп санаймыз, себебі бұл жағдайда сарапшылар құрамын сапалы іріктеу қамтамасыз етілмейді.

Сарапшылар шарттық негізде тартылатындықтан, Сараптама орталығымен өзара әрекеттесуден бас тарту шарт талаптарымен келіспеушіліктен туындауы мүмкін. Біздің ойымызша, негізгі елеулі талап мемлекеттік бюджеттен қаржылындырылуына тәуелді сараптама қызметін төлеу тәртібі мен мөлшері болып табылады. Бұл ретте қолдаулы саралау тәсілінің өзі де ғалымдардың қажеттіліктерін, олардың мамандануын ескере отырып, қанағаттандыруға әрқашан мүмкіндік туғызбайды.

Біздің ойымызша, белгіленген мерзімдер Сараптама орталығы өтінімдерді және сараптама қорытындыларын ұлттық ғылыми кеңестің қарауына уәкілетті немесе салалық уәкілетті органның өтінімдерін емес, тиісті қорытындыларды алған күннен бастап, мысалы, он күнтізбелік күннен кешіктірмей енгізген жағдайда толық сақталады.

Мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманы ұйымдастыру және жүргізу қағидасының 11-тармағында ұйымдастырушы МҒТС объектісіне байланысты шетелдік және қазақстандық сарапшыларды тарта отырып, кешенді (комиссиялық) сараптама жүргізу туралы шарт жасасады деп көрсетілген. Кешенді сараптама деп әр түрлі салалардың немесе бір саланың бірнеше әр түрлі ғылыми бағыттарының

мамандары болып табылатын сарапшыларды тарту жолымен жүргізілетін сараптаманы атаймыз. Комиссиялық сараптама – бұл бір саланың бір ғылыми бағытының мамандары болып табылатын сарапшыларды тарту жолымен жүргізілетін сараптама.

Сонымен қатар, ғылыми зерттеулерді қаржыландыру конкурстарына мемлекеттік мекемелердің қатысуы мүмкін болып көрінеді [6]. Тәжірибе төлемге қатысты құқық нормаларын жасалған шарттарға қолданудағы белгілі бір қиыншылықтарды көрсетті.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 26 ақпандағы №220 бұйрығымен бекітілген бюджетті атқару және оған кассалық қызмет көрсету қағидасымен бір мемлекеттік мекеменің кодынан екінші мемлекеттік мекеменің кодына ақша аударуға жол берілмейтіндігі көзделген.

Бұған қоса, «Ғылым туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 6-бабына сәйкес ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет субъектілері ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызметті жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар болып табылатындығын ескеріп өту керек. Заң заңды тұлғаның белгілі бір ұйымдық-құқықтық нысанына тиістілік бойынша заңды артықшылықтарды орнатпайды. Сөйтіп осы белгіге қатысты кемсітушілік жойылады, ал бұл мемлекетіміздің бүкіл аумағында тікелей әрекет ететін Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабының 2-тармағына сәйкес келеді. Бұл «Ғылым туралы» Қазақстан Республикасы Заңында өз көрінісін тапты. Мысалы, аталған Заңның 6-бабының 2-тармағына сәйкес ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет субъектілерін шығармашылық еркіндікке, жосықсыз бәсекелестіктен қорғауға, ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызметке қатысуға, оның ішінде мемлекеттік бюджеттен және Қазақстан Республикасының заңнамасында тыйым салынбаған өзге де көздерден қаржыландырылатын ғылыми, ғылыми-техникалық жобалар мен бағдарламалар конкурстарына қатысуға тең құқыққа кепілдік беріледі және олар қамтамасыз етіледі.

«Нормативтік құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 4-бабының 3-тармағында төменгі деңгейдегі нормативтік құқықтық актілердің әрқайсысы жоғары деңгейдегі нормативтік құқықтық актілерге қайшы келмеуге тиіс екендігі бекітілген. «Нормативтік құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының талаптарына сәйкес бұл Заң нормалары заңға тәуелді актілерге, яғни бұл жағдайдағы жоғарыда аталған Қағидаға қатысты артығырақ заңды күшіне ие. Ал осы Заңның 6-бабының 1-тармағы бойынша әр түрлі деңгейдегі нормативтік құқықтық актілердің нормаларында қайшылықтар болған кезде неғұрлым жоғары деңгейдегі актінің нормалары қолданылады.

Жоғарыда айтылғанға сәйкес мемлекеттік мекеме ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызметті жүзеге асырған жағдайда бюджетті атқару және оған кассалық қызмет көрсету қағидасының 101-тармағын қолдануға болмайды. Сондықтан заңнамаға сәйкес аталған жағдайда бір мемлекеттік мекеменің кодынан екінші мемлекеттік мекеменің кодына ақша аудару мүмкін.

Бюджеттік инвестициялық жобаның (одан әрі – БИЖ) техникалық-экономикалық негіздемесіне (одан әрі – ТЭН) мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптама жүргізу мәселесі сын тудырады.

Мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманы ұйымдастыру және жүргізу ережесінде мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманының объектісі болып не табылатындығы нақты белгіленген, алайда онда ТЭН және БИЖ көрсетілмеген. Сол уақытта Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 17 сәуірдегі № 545 қаулысымен бекітілген бюджеттік инвестициялық жобаларды қарау, іріктеу, іске асыруды мониторингілеу және бағалау ережесінің 52-тармағында инновациялық және/немесе ғарыштық қызметті көздейтін БИЖ бойынша салалық сараптама және мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптаманың қорытындысы талап етілетіндігі бекітілген.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 27 маусымдағы № 861 қаулысына сәйкес аталған ережелер жаңа редакцияда жазылғандығына қарамастан, аталған нормалар сақталып қалды.

Тәжірибе көрсеткендей, ғылыми қауымдастықтың мемлекет жариялаған конкурстарда қатысуының белсенділігі өскен сайын, сараптама кезінде төмен балл алған және мұның себебінен МҒТС нәтижесі болып табылмайтын объектілер бойынша өтінім берушілермен жанжалды жағдайлар туындайды. Мұндай өтінім берушілер сараптаманың ұйымдастырылуы мен жүргізілуіне күмән келтіреді.

Әрине, стратегиялық, сараптамалық және әкімшілік функцияларды бөлу принципі

ескеріледі, ал МҒТС ұйымдастыру және жүргізу ғылым туралы заңнамаға толық сәйкес жүзеге асырылады. Атап айтқанда, сарапшыларды іріктеу оларға қойылған талаптар ескеріле отырып жүзеге асырылуы тиіс.

Сонымен бірге жағдайды сарапшының моральдық қасиеттерімен және мінез-құлқымен түсіндіруге болады.

Мысалы, объектіге сараптама жүргізу кезіндегі сарапшының жосықсыз мінез-құлқына пайдалы жағдай жасау, мәлім фактілерді жасыру, жалған ақпаратты айту, карама-қайшы әрекеттерді жасау, сондай-ақ (қасақана не абайсызда) Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде бекітілген мақсаттар мен міндеттерге қайшы келетін іс-әрекеттерді жасау жатқызылуы мүмкін.

Бұған қоса, сарапшының Заң талаптарына сәйкес келмейтін сараптаманы беруі мүдделер жанжалы себебінен туындауы мүмкін. Қазіргі уақытта нақты ғылым салаларында маманданатын және сарапшыларға қойылатын талаптарға сай келетін қазақстандық ғалымдардың саны аз. Ғылыми ортаның тарлығы ғалымдар арасындағы аффилиирленудің себепшісі болып табылады.

Аталған, бірақ мұнымен шектелмеген фактілер жағымсыз әлеуметтік құбылыс сипатына ие. Бұл тек сарапшыларға емес, тең дәрежеде өтінім берушілер мен (немесе) ғылыми жетекшілердің өздеріне де қатысты.

Сарапшылардың, өтінім берушілердің және (немесе) ғылыми жетекшілердің жосықсыз мінез-құлқының осындай фактілері «Ғылым туралы» Заңда бекітілген МҒТС принциптерінің толық жүзеге асырылуына қол жеткізуді айтарлықтай қиындатады деп есептейміз.

Бұған байланысты сараптама принциптерін сақтауға және, ең бастысы, ғылыми-техникалық қызметтегі жосықсыз мінез-құлыққа қарсы тұруға мүмкіндік беретін іс-шара қолдану қажеттілігі расталады.

Біз ғылым саласында омбудсман лауазымын бекіту мүмкіндігін ұсынамыз. Қазақстанда сақтандыру, банк, корпоративтік омбудсмандар әрекет ететіндігін атап өту керек.

Шынымен де, қазіргі уақытта әр алуан қоғамдық қатынастар дамуының жылдам қарқыны байқалады. Бұған соттардың үлкен жүктемесі дәлел бола алады. Жыл сайын істердің саны өсіп келеді.

Мемлекет басшысы «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «соттардың жұмысын жеңілдету мақсатында дауларды соттардан тыс реттеу институттарын дамытуды жалғастырған жөн. Болмашы мәселелер бойынша дауларды шешу соттардан тыс тәртіппен жүргізілетіндей тетіктер қарастыру қажет» деп атап өтуі кездейсоқ емес.

Сондықтан дауларды соттан тыс реттеу мемлекеттік саясаттың бөлігі болатыны дұрыс. Себебі Конституцияның 13-бабының 1-тармағына сәйкес әркім өзінің құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін тәсілдермен қорғауға хақылы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Казахстан делает ставку на интеллект // http://www.kazpravda.kz/c/1350948595.

2. http://www.akorda.kz/ru/page/vystuplenie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-na-forume-uchenykh-kazakhstana-1-12-2011g_1340715551

3. http://www.parlam.kz/ru/senate/news-details/id5110/1/1; http://www.edu.gov.kz/ru/press_sluzhba/vystuplenija_ministra/vystuplenie/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=4180&cHash=1c9da44a6b2a9329ce24e5ebdab95baf

4. Сулейменов М.К. Становление и развитие гражданского законодательства Республики Казахстан. – Алматы, 2006. – с. 106-113; Материалы Республиканского совещания-семинара «Государственная научно-техническая экспертиза объектов государственного заказа» (Алматы, 26-27 октября 2000 года). – Алматы: КазгосИНТИ, 2001. – 158 с.

5. Kazakhstan taps scholars to change how research grants are awarded. // http://baltimorepostexaminer.com/kazakhstan-taps-scholars-to-change-how-research-grants-are awarded/2012/07/10

6. Результаты конкурса на грантовое финансирование научно-технических программ и проектов на 2012-2014 годы // Класс Time. - 2012.- № 3.

•••••

Мақалада ғылым туралы заңнаманы жүзеге асыру аясында ұлттық ғылым жүйесін үдемелі қалыптастырудың тұжырымдамалық мәселелері қарастырылған.
Түйін сөздер: *ұлттық ғылым жүйесі, мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптама, ғылым этикасы.*

В статье рассмотрены концептуальные вопросы поступательного формирования национальной научной системы в свете реализации законодательства о науке.
Ключевые слова: *национальная научная система, государственная научно-техническая экспертиза, научная этика.*

Conceptual issues of progressive formation of the national science system in the light of the implementation of the legislation on science are examined in this article.
Keywords: *national science system, state scientific and technical expertise, science ethics.*

Руслан Елубайұлы Жақыпов,
ҚР Заң шығару институтының азаматтық, азаматтық іс жүргізу заңнамасы және атқарушылық іс жүргізу бөлімінің ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі
Дана Манарқызы Қалкенова,
ҚР Заң шығару институтының азаматтық, азаматтық іс жүргізу заңнамасы
және атқарушылық іс жүргізу бөлімінің кіші ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі
Ұлттық ғылым жүйесін құқықтық реттеу аспектілері туралы

Жакупов Руслан Елюбаевич,
научный сотрудник отдела гражданского, гражданско-процессуального законодательства
и исполнительного производства Института законодательства РК, магистр юридических наук
Калкенова Дана Манаровна,
младший научный сотрудник отдела гражданского, гражданско-процессуального законодательства и исполнительного производства Института законодательства РК, магистр юридических наук
Об аспектах правового регулирования национальной научной системы

Zhakupov Ruslan Elyubayevich,
research fellow of Department of the civil, civil-proceeding legislation and execution of the Institute
of legislation of the Republic of Kazakhstan, master of law
Kalkenova Dana Manarovna,
younger research fellow of Department of the civil, civil-proceeding legislation and execution of the Institute of legislation of the Republic of Kazakhstan, master of law
About the aspects the legal regulation of national science system